

TALABALIK DAVRIDA IJTIMOIIY INTELLEKT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

M.H. Hakimova

Nizomiy nomidagi TDPU magistri

ANNOTATION

In the article, the role of the social environment in the formation of social intelligence in the student period, the pedagogical and psychological importance of which determines their position in the acquisition of knowledge and in the society and expressed opinions about it.

ABSTRACT

В статье рассматриваются роль социальной среды в формировании социального интеллекта в студенческом возрасте, педагогическое и психологическое значение, определяющее их место в приобретении знаний и в обществе.

Shaxs kamoloti asosini u yashab turgan ijtimoiy muhit va tarbiya belgilaydi.

Muhit – shaxs hayot kechirish va yashash sharoitidagi tevarak–atrof, kishilar, oila, mahalla, mehnat faoliyatini yuritishdagi jamoa va shu kabilar. Shaxs ijtimoiy munosabatlar jarayonida shakllanadi. Chunki ta’lim jarayonida bolalarga jamiyatda birga yashash bilan bog’liq bo’lgan holat va hodisalar o’rgatiladi. Bu jarayonda o’quvchi jamiyatga kirishadi va u bilan o’zaro munosabatda bo’ladi. Ular ma’lum ijtimoiy tajriba (bilim, qadriyat, axloqiy qoida, ko’rsatma) orttiradilar, ya’ni ijtimoiylashadilar. Ijtimoiylashuv uzoq davom etadigan murakkab jarayon. Chunki har qanday jamiyat rivojlanish jarayonida ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar, idealar, axloqiy me’yorlar va qoidalar tizimini ishlab chiqadi, har bir bola yuqoridagi qoidalarni qabul qilib, o’rganib mazkur jamiyatda yashash, uning a’zosi bo’lish imkoniyatiga ega bo’ladi. Buning uchun jamiyat u yoki bu shaklda shaxsga maqsadga muvofiq ta’sir etadi. Bu ta’sir ta’lim vositasida amalga oshadi. Ikkinchi tomondan, shaxsning shakllanishiga turli g’oyalar, ijtimoiy muhit ta’sir ko’rsatadi.

Insondagi aql, ongning rivojlanib borishi natijasida tabiat va jamiyatdagi hodisa va jaraenlar kechishini o’rganishga, ularni imkon bo’lganda boshqarishga bo’lgan qiziqish, intilish hamma vaqt ham dolzarb muammo bo’lib kelgan. Eng asosiysi bular masofa ham, irq ham, millat ham tanlamaydi.

Aql – inson miyasining dunyoni aks ettirish va shaxsning voqelikka bo‘lgan munosabatlarini boshqarib turadigan faoliyati.

Ong – kishining fikrlash qobiliyati yoki insonning ijtimoiy hayotni tushunishi, sezishi va unga bo‘lgan shaxsiy munosabati, ya’ni tafakkur markazi bo‘lib unda fikr va ma’lumotlar jamlanadi va u qalbdagi e’tiqod asosida dunyoqarashni shakllantiradi. Ilm – o‘qish, o‘rganish hamda hayotiy tajriba asosida bilim, ko‘nikma va malakalar majmui.

Bilim – odamlarning predmetlar va jamiyatni bilish mahsuli, tabiat, jamiyat va tafakkurning qonuniyatlari to‘g‘risidagi ilmiy tushunchalarning yaxlit tizimlashtirilgan majmui.

Fikrlash – bu tahlil va sintez qilish, taqqoslash, abstraksiyalash, umumlashtirish va xulosa qilish singari xayoliy harakatlar orqali amalga oshiriladi.

Xulosa qilish – bu nimanidir tasdiqlash yoki inkor etish orqali, hukm chiqarish orqali amalga oshiriladi.

Demak, ongli inson paydo bo‘libdiki, fikr, g‘oya, qarash, mafkura, ta’limotlar shakllanib, ular asosida ilm, fan, texnika, texnologiya, ta’lim, tarbiya tadrijiy (evolutsion) tarzda rivojlanib kelmoqda va takomillashib boraveradi. Shaxs shakllanishi real ijtimoiy sharoitlarda amalga oshadi, bunga muvofiq holda individual iqtidor rivojlanadi. Shaxsda namoyon bo‘ladigan umumiy iqtidor va maxsus qobiliyatlar orasidagi o‘zaro munosabatlar shaxs faoliyatida namoyon bo‘ladi. Shaxsda layoqat va texnikalar qanchalik muhim rol o‘ynasa, individual qobiliyat va umumiy iqtidor orasidagi oraliq masofa shunchalik kam yoki ko‘p bo‘lishi mumkin. Intellect (lotincha intellectus) – bilish, tushunish, idrok etish demakdir. U insonning aqliy qobiliyati bo‘lib, u inson miyasining dunyoni aks ettirish va shaxsning voqelikka bo‘lgan munosabatlarini boshqarib turadigan faoliyati, hayotni, atrof-muhitni ongda aynan aks ettirish va o‘zgartirish, fikrlar, o‘qish–o‘rganish, dunyoni bilish va ijtimoiy tajribasini qabul qilish qobiliyati; turli muammolarni hal qilish, bir qarorga kelish, oqilona ish tutish, voqea–hodisalarni oldindan bilish.

Intellectual madaniyat inson intellektining va uning tuzilmaviy komponentlari xususiyatlarini va ular haqidagi maxsus bilimni talab qiladi. Bular xotira, e’tibor, ijodiy fikrlash, integratsiyalashgan fan sifatidagi intellektologiyaning tashkil bo‘lishidir. Intellectual savodxonlikning zaruriy komponenti bu fikrlash operatsiyalarining va refleksiv harakatlarning yaxlitligidir.

Dunyoqarash shakllanishining yana bir xususiyati shundan iboratki, xususiy ko‘rinishlardan umumiy ko‘rinishlarga, ya’ni individual xususiyatlardan ijtimoiy xususiyatlargacha rivojlanib, takomillashib boraveradi va shuning bilan birga u

ijtimoiy munosabatlar bilan chambarchas bog‘liq. Dunyoqarash kishilarning yoshi, hayot tajribasi, intellektual salohiyati, mafkurasi va shu kabilar bilan bog‘liq ravishda rivojlanib takomillashib boradi. Intellekt inson uchun olamning mohiyatini tushunishga, anglashga yo‘naltirilgan faoliyat sifatida intellektual madaniyat negizini tashkil qiladi. Madaniyat inson yetukligining ifodasi ekan, uning intellektual kamol topish darajasi aql, idrok, zakovat kabi qobiliyatlar bilan uzviy bog‘langan va ularning yaxlit gavdalanishini aks ettiradi. Intellektual salohiyat insonning ma‘naviy olami, manfaatlari, ehtiyojlari bilan shartlangan intellekti natijasida namoyon bo‘ladi. Inson intellektining integral strukturasi, jamiyatda namoyon bo‘lishi uning professional faoliyati orqali yuzaga chiqadi.

Intellektual madaniyatning uch elementi, ya‘ni intellektual-pedagogik, ijtimoiy-huquqiy, ma‘naviy-axloqiy jihatlarini tavsiflash mumkin. Birinchi elementga fan asoslarini egallash, shuningdek, shaxs intellektual qobiliyati va malakasini shakllantirish kiritiladi. Ikkinchi jihat intellektual madaniyatning ijtimoiy-huquqiy omillar, uchinchi esa uzluksiz ta‘lim ob‘ekti va sub‘ekti o‘rtasidagi dialektik aloqadorlikdan tashkil topuvchi intellektual faoliyatda milliy va umuminsoniy omillarning o‘rnidir.

Intellekt asosini dunyoviy bilimlar majmuasi tashkil qiladi, ular o‘rtasidagi aloqa dialektik jarayon tarzida amal qiladi: bilimlar, bir tomondan, bilish faoliyati natijalari bo‘lsa, boshqa tomondan, inson faoliyatining o‘ziga xos ko‘rinishi sanaladi. Intellekt bilish va har qanday faoliyatning samaradorligini ta‘minlovchi, boshqalarga asos bo‘luvchi umumiy qobiliyat hamdir. U individning sezgi, idrok, xotira, tasavvur, tafakkur, xayoldan iborat bilish qobiliyati tizimidir. Ta‘kidlash lozimki, intellekt muayyan ijtimoiy muammolarni inson aqli yordamida samarali va aniq hal etish imkoniyatidir.

Aqliy qobiliyatning umumiy ifodasi sifatidagi intellekt tushunchasi fuqarolik jamiyati talablariga moslasha oluvchan xulq-atvorning yaxlit tavsifi tarzida ham qo‘llaniladi.

REFERENCES

1. Nishanova Z.T. va b. Rivojlanish va pedagogik psixologiya. -T. O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati. -515 b
2. Siddixov I. B. shaxs intellektual madaniyat tizimida intellektual y ma'naviyat nisbati / / Imom Buxoriy saboqlari. Axborot-ma'rifat, ilmiy-adabiy jurnallar. - - Samarqand, 2016. - № 3. - Bi.87-90.(09.00.00; № 9)

3. Tojiboyeva X. O'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishning pedagogik tizimi. Ped. fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd) diss. avtoref. – T.: O'zPFITI, 2018.
4. Quronov M.Q. Qurboniyazova Z.Q. Ijtimoiy pedagogika. T.: 2003
5. ALIMOVA, G. (2020). KICHIK MAKTAB YOSHIDA O'QUVCHI SHAXSINING PSIXOLOGIKPEDAGOGIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI. *Pedagogik mahorat*, 103-107.
6. Alimova, G., & Alimova, A. (2020). SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS FOR EFFECTIVE ENTREPRENEURIAL ACTIVITY. *ІМПЕРАТИВ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ*, 246-250.
7. Jalilova, S. X. (2020). SHAXS ISTE'MOLCHILIK XULQINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTLARI ILMIY-NAZARIY JURNALI*, 240-244.
8. Taskarayevna, N. Z. (2020). Maktabgacha yosh davridagi bolalarda milliy xususiyatlarni shakllantirish yo'llari. *Oriental Art and Culture*, (II), 79-85.
9. Nishanova, Z. T. (2020). Ommaviy axborot vositalari xodimlarining shaxs milliy tarbiyasi oldidagi vazifalari. *Science and Education*, 1(2), 358-363.
10. Нишанова, Х. В. (2019). Развитие интеллектуальных способностей у студентов вузов. *Наука и образование сегодня*, (6-2 (41)), 58-59.
11. Нишанова, З. Т., & Худоёрова, М. (2017). ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ НАДЛЕЖАЩЕЙ ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАННОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЕТЯМ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ. In *Сборники конференций НИЦ Социосфера* (No. 26, pp. 60-62). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro.
12. Нишанова, З. Т., & Парпиева, Ш. А. (2015). Имконияти чекланган ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришнинг психологик жиҳатлари. *Современное образование (Узбекистан)*, (12), 69-73.
13. Kh, D. S. (2021). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF FORMATION OF IMPORTANT PROFESSIONAL QUALITIES IN FUTURE TEACHERS. *INFORMATION TECHNOLOGY IN INDUSTRY*, 9(3), 910-917.
14. Jalilova, S. X., & Mirzayeva, U. B. (2021). Psychological Characteristics of the Formation of Professional Motives in Adolescents. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY*, 2(10), 108-110.
15. Halikova, S. T. (2022). ТАЛАБАЛАРДА АҚЛИЙ ТАРАҚҚИЁТ ВА ИНТЕЛЛЕКТ МУАММОЛАРИНИ ЎРГАНИШ. *ГЛОБАЛ ДУНЁДА ПСИХОЛОГИЯ ФАНИ: НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЁТ, ЧАҚИРУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР*, 86-88.

16. Алимова, Г. (2021). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИИ. *ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ФАКТОР*, 43-48.
17. ALIMOVA, G., & ALIMOV, A. (2021). PSIXOLOG SHAXSIDA REFLEKSIV MADANIYAT RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI. *PEDAGOGIK MAHORAT*, 58-61.
18. Қаршиева, Д. С., & Расулова, З. (2021). ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТДА БОЛАЛАР АГРЕССИВ ХУЛҚ АТВОРИНИ БОШҚАРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 1723-1734.
19. Qarshiyeva, D. S. (2021). PEDAGOGIK JARAYONDA STRESS VA AGRESSIV XULQ-ATVORNI BOSHQARISH PSIXOKORREKSIYASI. *TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTLARI ILMIY-NAZARIY JURNALI*, 115-123.
20. Kharshieva, D., & Atabaeva, N. (2021). STRESS AND ALTRUISM. *ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ*, 90-92.
21. Қаршиева, Д. С. (2020). КАСБИЙ СТРЕСС ВА УНИНГ ДЕТЕРМИНАНТЛАРИ. *“PSIXOLOGIYA” ILMIY JURNAL*, 59-63.
22. Mukhsinov, S. N. (2021). Improvement to the means and methods of developing special physical preparation of young handball players as well as controlling the level of preparation. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(06), 143-152.
23. ХОЛМУРОДОВ, Л. (2021). Мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмоний сифатларини ривожлантириш. *Фан-Спортга*, (1), 46-49.
24. Abdurashidovich, S. S. Exercise programs which are devoted to preparing by technical trainings for gymnastics, their attitudes to motor skills and rhythm-tempo-structure.
25. Халмухамедов, Р. Д., Махмудова, М. М., Рахматов, Б. Ш., Маъмурова, Л. К., & Эркинова, Н. М. (2021). Методика физической подготовки студенток высших образовательных учреждений на основе использования комплексов «Узбек жанг санъати». *Academic research in educational sciences*, 2(Special Issue 1), 220-227.
26. Yarashev, K. D., & Rakhmatov, B. S. (2021). The effectiveness of the formation during the experiment of the accuracy of the impact on the right and left foot when exposed to the load on the rotational movement in taekwondo at the age of 15-16 years. *Eurasian Journal of Sport Science*, 1(2), 124-130.

27. Ishtayev, J. M., & Gapparov, Z. (2022). Development of explosive ability in schoolchildren (on the example of 10-11 grades). *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2(2), 56-59.
28. Эштаев, С. А., Мусаев, Б. Б., Мусаева, А. Р., & Пахрудинова, Н. Ю. (2021). Степень влияния вариантов чередование видов гимнастического многоборья на организм юных гимнастов. *Фан-спортга*, 18-20.
29. Сулейманов, М. А. Э. У. (2022). Методы и средства управления процессом обучения гимнастическим упражнениям на кольцах. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL & APPLIED SCIENCES*, 3(1), 28-36.
30. Давурбаева, М. Ж. (2020). 1-4 синф ўқувчиларининг жисмоний тайёргарлигини ривожлантиришда асосий гимнастика воситаларининг самарадорлиги. *FAN va JAMIYAT*, 48-51.
31. Эргашев, Б. Д., & Захритдинов, А. Т. (2020). Общие педагогические методы физического воспитания. *Наука, образование и культура*, (1 (45)).

